

ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΚΡΙΣΗ

Ορισμένες επισημάνσεις σχετικά με την έκθεση της Λυδίας Δαμπασίνα:

"Party's over – Starts over"

Ο Νίτσε, πρώτα, το διατυπώνει: «Το μεγαλύτερο μέρος της ψυχικής μας δραστηριότητας, το χρησιμοποιούμε για **να ξεχάσουμε**· αυτό είναι για τα ανθρώπινα όντα ένα ζωτικό ερώτημα». Η λειτουργία της απώθησης, που ευφυώς περιέγραψε ο Φρόυντ ως βασική λειτουργία του ανθρώπινου ψυχισμού, σαν στοιχείο συμβιβασμούμε την εξωτερική πραγματικότητα και συνθήκη *sine qua non* επιβίωσης, μας θέτει μπροστά σε έναν τεράστιο απωθημένο-ξεχασμένο όγκο της ύπαρξής μας, όπως μια κατάσταση προ-αίσθησης, μαύρων ή γκριζών ζωνών, απόμακρων και αδιαφοροποίητων.

Ένας τέτοιος μηχανισμός συσκοτίζει ένα μεγάλο μέρος της εσωτερικής και της εξωτερικής πραγματικότητας και περιορίζει τη φιλοδοξία μας να αποδεικνύουμε με τεκμήρια όλη την πολυπλοκότητα που μας περιβάλλει. Ίσως αυτό που μας φαίνεται σαν οικείο και κοινότοπο, πολλές φορές να μην είναι γνωστό σε βάθος. Αυτός ο ισχυρός και πανανθρώπινος μηχανισμός της απώθησης, της λήθης δεν ισχύει μόνο για τις υπαρξιακές αγωνίες και ερωτήματα της ζωής μας, του θανάτου, της καταγωγής ή της ύπαρξης μιας μετά θάνατον ζωής. Η ζωτική σημασία της λήθης: για μια ισορροπημένη ζωή. Στο διήγημά του «Φούνες ο μνήμων», ο Αργεντινός συγγραφέας Χόρχε Λουίς Μπόρχες περιγράφει την τραγωδία ενός ατόμου που δεν ξεχνά τίποτα. Η απώθηση εφαρμόζεται και στα αντικείμενα και στις **εικόνες**, που επιδρούν ισχυρά στα νοήματά μας, στον τρόπο και τη στάση της ζωής μας, στη σκέψη μας.

Το επίπεδο το πιο σκοτεινό και συγχυτικό για τον εαυτό μας είναι η διαθεσιμότητα σε μαζικό επίπεδο οπτικών αντικειμένων, εικόνων, θραυσμάτων εικόνων που μεταφέρουν «πληροφορίες» ή «νοήματα». Ωστόσο, ο βομβαρδισμένος από ατελείωτες αλληλουχίες ψυχισμού μας, δεν μπορεί να αποκωδικοποιήσει εύκολα τι είναι αυτό που βλέπει. Στην μετανεωτερική κοινωνία μας, κάτι υπάρχει γιατί βλέπεται, ή αν το σκεφτούμε σε βάθος, υπάρχουμε επειδή φαινόμεσθε, μας βλέπουν. Δεν έχει σημασία πώς και γιατί, αρκεί να φαινόμεσθε. Η υπόθεση που διατυπώνουμε εδώ είναι ότι στην καρδιά αυτής της κοινότητας μαζικής παραγωγής εικόνων βρίσκεται το μυστικό της εξουσίας και της σαγήνης που μας ασκούν, μέσα από τον τρόπο να υπάρχουν και να εσωτερικεύονται στη ζωή μας, μέσα από την πραγματική φύση τους.

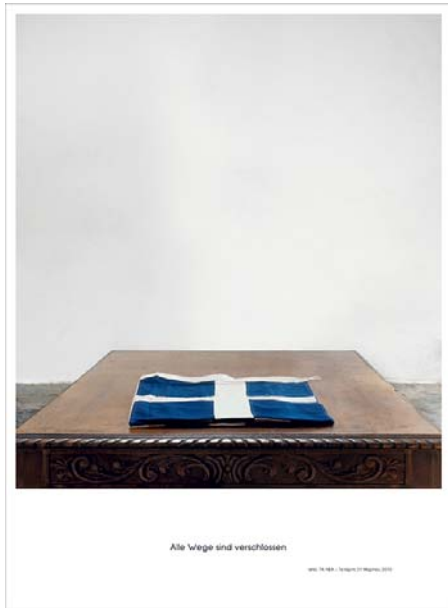
Πολλοί μελετητές υποστηρίζουν ότι η **φωτογραφία**, τεχνική εικόνα εξ ορισμού, η χρήση της οποίας είναι τώρα παγκόσμια, είναι ένας τρόπος να σταματήσουμε ή να κάνουμε το χρόνο να «αιωρείται». Όμως κάθε φωτογραφία, ακόμα και «κοινότοπη», πλασμένη από καθημερινά υλικά, όπως αυτές της Λ. Δαμπασίνα, ξανα-ανοίγει μέσα μας, τα ερωτήματα του είναι και του

φαίνεσθαι. Μέσα από αυτή την οπτική, μπορούμε να «δούμε» τη φωτογραφία διαφορετικά. Παρόλο που αποτελεί ένα πραγματικό ίχνος κάποιου πράγματος που υπήρξε πραγματικά, δεν μπορεί να «ιδωθεί» σαν η ακριβής εκδήλωση αυτού του πράγματος. Μάλλον ανήκει σε μια τάξη αντικειμένου τρίτου τύπου, ανάμεσα σε αυτόν της φαντασίας και σε αυτόν της αναπαράστασης, δανειζόμενη χαρακτηριστικά της και από τους δύο αυτούς τύπους. Συνεπώς, δεν αποτελεί σε καμία περίπτωση μια «επανάληψη» της εμπειρίας, αλλά αναδύει κάθε φορά τη μοναδικότητα της εμπειρίας.

Κάθε μορφή που φωτογραφίζεται ή αναπαριστάται εικαστικά, έχει τη δυνατότητα δημιουργίας μίας συνθήκης στην οποία υπόκεινται οι σκέψεις του ονείρου και των συνειρμικών αλυσίδων που γίνονται αντικείμενο επεξεργασίας, έτσι ώστε να αναπαρασταθούν σε οπτικές εικόνες. Η πρωτογενής ύλη του φωτογραφιζόμενου αντικειμένου, δίνει πρόσβαση σε μια αναπαράσταση που στην ουσία είναι η ασυνείδητη ονειρική εργασία, που διαφοροποιείται από την αποκλειστικά οπτική αντίληψη που έχουμε για τις μορφές. Αυτές οι αναπαραστάσεις γίνονται –εκ των υστέρων-, προσυνειδητά ή συνειδητά, αντικείμενα σκέψης τόσο του θεατή ή του κριτικού τέχνης, όσο και του ίδιου του καλλιτέχνη και συνδέονται με συναισθήματα και συγκινήσεις. Αυτό που αξίζει να κάνουμε εδώ, είναι να αφουγκρασθούμε τις εικόνες, να αφήσουμε τον εαυτό μας να κάνει συνδέσεις, φαινομενικά άλογες ή χωρίς νόημα, συνδέσεις λέξεων, ιδεών, αρχετύπων, εικόνων, συναισθημάτων.

Νομίζω ότι ο ψυχισμός μας και η σκέψη μας μπορεί να μας προσφέρει διανοίξεις και ρωγμές στον κοινότοπο και επαναλαμβανόμενο θόρυβο της καθημερινότητας. Αυτές οι ρήξεις μπορεί να υπερβαίνουν κάθε εντοπισμένο σχήμα και θα προσφέρουν πολλαπλές δυνατότητες ανάγνωσης τόσο της εικόνας-φωτογραφίας, όσο και της εσωτερικής μας πραγματικότητας. Μια ενδιαφέρουσα διαλεκτική εγκαθίσταται: Το οικείο γίνεται ανοίκειο, και το ανοίκειο οικείο. Στην ουσία πρόκειται για μια ανάλογη κατάσταση με αυτή της ψυχοθεραπείας, όσον αφορά στη συν-κατασκευή νοήματος μεταξύ πομπού και αποδέκτη του μηνύματος της εικόνας-κειμένου ή της εικαστικής πρότασης, για μια συν-μετουσίωση προς την πολλαπλότητα των αναγνώσεων των έργων.

Ασκήσεις Φόρμας και Περιεχομένου: Λ. Δαμπασίνα

Η ελληνική σημαία επιμελώς διπλωμένη πάνω σε ένα τραπέζι. Η φόρμα: η λιτή όψη του παλαιού σκαλισμένου τραπέζιου ακινητοποιεί τη φόρμα-περιεχόμενο, το σύμβολο σημαία που δεν κυματίζει, στέκεται ακίνητη, ασαλάκωτη, με την emphaticκή φράση «Όλοι οι δρόμοι είναι κλεισμένοι», που παραπέμπει σε μια συνειρμική αλυσίδα αδιεξόδων και ακινησίας.

Η φόρμα: το άδειο τραπέζι, το κενό, σηματοδοτεί ότι το «Γλέντι τελείωσε». Δεν υπάρχουν ούτε συνδαιτυμόνες, ούτε κρασί, ούτε μουσική. Μόνο η κενή επιφάνεια που παραπέμπει στο ψυχικό κενό μετά το τέλος της ψευδο-ευδαιμονίας.

Το τραπέζι, η κουκουβάγια, η κοπέλα: Το έκπληκτο, τρομαγμένο, δεισδυτικό βλέμμα και των δύο παραπέμπει ίσως στην υπαρξιακή αγωνία του «και τώρα τι;», του «μη-νοήματος», της αδυσώπητης αδυναμίας που έχει ο ψυχισμός να κάνει συνδέσεις και ψυχικές αναπαραστάσεις μετά από την επικυριαρχία των πρωτογενών διαδικασιών (εκφόρτιση, παντοδυναμία, ανομία, έλλειψη ορίων) επί του Εγώ που προσπαθεί να απαρτιώσει το μέσα και το έξω. Φόρμα-περιεχόμενο: Άρρηκτα συνδεδεμένα.

Ο ανθρώπινος εγκέφαλος, τα 1330 γραμμάρια φαιάς ουσίας «χυμένα» σαν μια άμορφη μάζα πάνω στο τραπέζι της γιορτής...

Τα σταφύλια της οργής του Στάινμπεκ: η φόρμα. Το περιεχόμενο αμφίσημο, όπως όλα τα έργα, θα μπορούσε να μας κάνει να σκεφτούμε τις συνέπειες της εγκατάλειψης της γης, της πρωτογενούς παραγωγής, εκεί που για αιώνες συναντιόταν το ελληνικό πνεύμα, η ψυχή, το συλλογικό ασυνείδητο, τα αγαθά που προέρχονταν από αυτή τη Γη, που τώρα είναι χέρσα υποβαθμισμένα χωράφια. Τότε το απωθημένο επιστρέφει βίαια. Και εκδικείται, για την ύβρη της εγκατάλειψης των βασικών μας αναφορών.

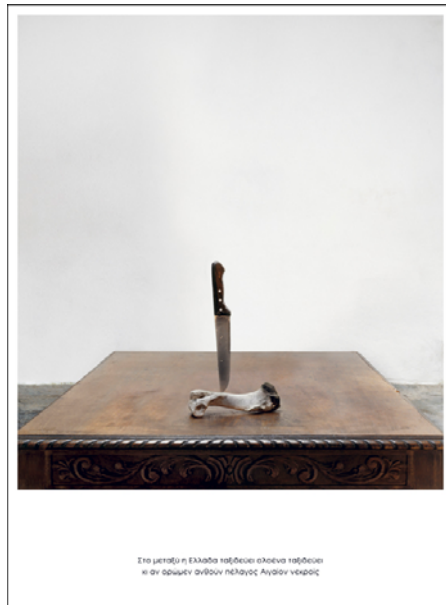
Το ίδιο συμβαίνει και με το **ψωμί**, απέριττο, λιτό, μέσα στη φόρμα του λιτού τραπέζιού.

Νερό: τραπέζι: Ψωμί-νερό-σταφύλια-γη: Όμως η καλλιτέχνης μας ανοίγει το δρόμο στην αναγκαιότητα του αναστοχασμού και τη συλλογική αποφυγή της επώδυνης αυτής διαδικασίας μέσα από την παραμορφωμένη ρήση του Χριστού «Παρελθέτω απ' εμού το ποτήριον τούτο».

PIGS: Είμαστε γουρούνια ακέφαλα ή αυτό είναι μια προβολή του αποκρουστικού, αρχέγονου κομματιού του Εαυτού των Άλλων, ισχυρών και Δανειστών μας;

Η Ελλάδα ταξιδεύει, ολόένα ταξιδεύει.. «Το κατάρτι του σκάφους είναι ένα μαχαίρι, μπηγμένο σε ένα νεκρό κόκκαλο». Από το θάνατο μπορεί να υπάρξει κίνηση, ζωή, ταξίδι; Τα **καϊκια** που κήκκαν από τους **Τρώες**, όπως εμείς καταστρέψαμε τα καϊκια μας, σύμβολο της ναυτικής ταυτότητάς μας ως έθνους, για επιδοτήσεις και υποταγή στις «οδηγίες εναρμόνισης» της Ε.Ε. Άραγε τι Ελλάδα θέλουμε, τι είναι η πατρίδα μας;

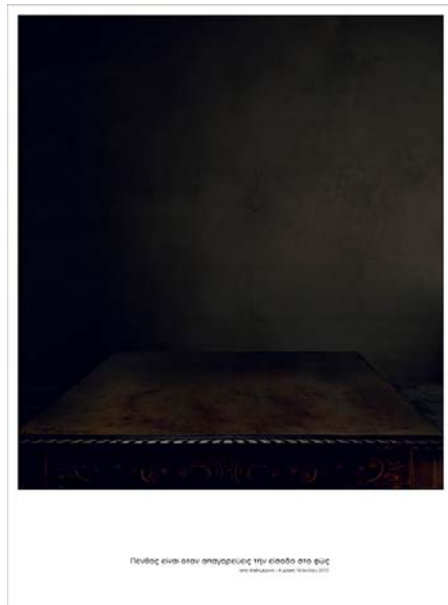
La libertà o morte: Η βία της οικονομίας των αγορών και του κέρδους χωρίς πρόσωπο· μια **μηχανή αλλοτρίωσης** που διαλύει αδιαφοροποίητα τα πάντα, κοινωνικούς δεσμούς, αναπαραστάσεις, συνδέσεις, συναισθήματα, την ικανότητα να σκεφτόμαστε και να παίρνουμε ευχαρίστηση από αυτό δεν έχει πρόσωπο, χαρακτηριστικά. Ποιος είναι άραγε ο δρόμος της χειραφέτησής μας;

Ombre: Το φαίνεσθαι και το είναι: Η κουλτούρα του ΚΛΙΚ, το κενό και η οδύνη της επίδειξης.

P. Bausch: Το κύκνειο άσμα της, τα μαραμμένα λουλούδια, η δημιουργία και η λάμψη της μετά θάνατον.

Πένθος είναι όταν απαγορεύεις την είσοδο στο φως. Ωστόσο, το πένθος κάποτε τελειώνει. Μπορούμε άραγε σαν συλλογικότητα να πραγματοποιήσουμε την αναγκαία εργασία του πένθους και να επιτρέψουμε την είσοδο στο φως, στη δημιουργικότητα, στη ζωή;

Φτιάχνοντας τέχνη από αντικείμενα που ανήκουν στη ζωή, ίσως κλείνει το χάσμα που υπάρχει μεταξύ τέχνης και ζωής. Ίσως ανοίγονται δρόμοι για νέες νοηματοδοτήσεις και συν-κατασκευές ιδεών και σκέψεων.

Δημιουργικότητα και κρίση: Σημειώσεις

Στις μελέτες του ο Φρόυντ θεωρούσε την τέχνη σαν ένα μέσο από το οποίο σχηματίζεται «μια άλλη βασιλική οδός, (όπως το όνειρο και το παιχνίδι), για τη γνώση των ασυνείδητων δραστηριοτήτων του νου» (1900, p.60). Κάθε μορφή τέχνης, καλή μορφή vs. τέλεια μορφή, χρησιμοποιείται για να εκφράζει, αναπαριστά ή να οργανώνει νοήματα.

Πολλά έχουν γραφτεί για τη συλλογική συμπτωματολογία της κρίσης και της αποδόμησης του κοινωνικού ιστού. Ο λαϊκισμός, η παράδοξη θέση που τρελαίνει, να εφαρμόζεται μια μνημονιακή συνταγή που αποτυγχάνει τεκμηριωμένα, αλλά να συνεχίζεται η ύφεση και η φτώχεια, η άνοδος του νέο-ναζισμού, η ανομία, η επανειλημμένη άνοδος της ασημαντότητας της πλειοψηφίας της πολιτικής ηγεσίας, η παράνοια, η παθητικοποίηση και ο φόβος μεγάλων στρωμάτων της κοινωνίας (>40% VPRC δεν θέλουν να έχουν καμία συμμετοχή στην εκλογική διαδικασία), η χαμένη ταυτότητα μέσα από διαδικασίες ψευδο-ευδαιμονισμού και υπερκαταναλωτισμού δημιουργούν μια πολύ-επίπεδη κοινωνική οδύνη (βλ. παρακάτω επιστολή Paul Porter, 14/2/1947). Αυτή εκφράζεται τόσο με απόσυρση-

παθητικότητα, ακόμα και με κλινική κατάθλιψη, με διαρκείς διχοτομήσεις καλού-κακού (μνημόνιο/αντιμνημόνιο, ξένοι/Έλληνες, Γερμανοί/Έλληνες), με ένδεια αναστοχασμού και με ένα επώδυνο ψυχικό κενό, μια απελπισία, μια απουσία ελπίδας και επένδυσης στο μέλλον.

Το ψυχικό κενό, σαν ένα πηγάδι χωρίς πάτο, μοιάζει να ρουφάει και να καταστρέφει οτιδήποτε μπορεί να δημιουργήσει μια προσδοκία, μια σύνδεση, μια ανάμνηση, μια σκέψη. Η απουσία αναστοχασμού και το ψυχικό κενό είναι μια έκφραση της καταστροφικότητας και της αυτό-καταστροφικότητας, της ενόρμησης του θανάτου. Αυτή τη «σκοτεινή ύλη» του ψυχικού κενού έρχεται να προκαλέσει η δημιουργικότητα, η τέχνη: «Η δημιουργικότητα υπογραμμίζει την ικανότητα του καλλιτέχνη να παράγει μοναδικές συνθέσεις σε επικοινωνήσιμες στην πραγματικότητα μορφές» (Kahn, 1974). Είναι μια προσπάθεια να απαρτιωθούν οι κατακερματισμένες λειτουργίες του Εγώ, να δημιουργηθούν κοινωνικοί δεσμοί και κινήσεις ζωής εκεί όπου κυριαρχούσε το κενό, η απόσυρση.

Ο πολιτισμός, δηλαδή η λογοτεχνία, τα έργα τέχνης, η μουσική, η επιστήμη πρέπει να είναι οι απαντήσεις στην κρίση, που σε πείσμα της περιρρέουσας ατμόσφαιρας, ορισμένοι άνθρωποι εξακολουθούν να πράττουν το σωστό και το δύσκολο, να πορεύονται με ευθύνη και ήθος, να υπερβαίνουν τις ειδήσεις των οκτώ. Αυτή η παράλληλη Ελλάδα, όπως εύστοχα γράφει ο Γιώργος Γραμματικάκης, «είναι η πραγματική Ελλάδα, η μόνη Ελλάδα». Μια Ελλάδα που δεν φοβάται τον φόβο.

Στέλιος Στυλιανίδης
Ψυχίατρος-Ψυχαναλυτής
Καθ. Κοινωνικής Ψυχιατρικής, Πάντειο Παν/μιο

Επιστολή Paul Porter, 14/2/1947

Αρχές του 1947 έχει ανακοινώσει η βρετανική κυβέρνηση στις ΗΠΑ πως αδυνατεί πλέον να συνεχίσει τον ρόλο που είχε αναλάβει, δηλαδή της ενίσχυσης της ελληνικής κυβέρνησης στον αγώνα της κατά της κομμουνιστικής επικράτησης στην Ελλάδα. Ο Αμερικανός πρόεδρος Τρούμαν, προκειμένου να έχει ίδια άποψη για την οικονομική κατάσταση στην Ελλάδα στέλνει το πρώτο τρίμηνο του 1947 τον Paul A. Porter ως επικεφαλής αμερικανικής αποστολής.

Στις 14 Φεβρουαρίου, μετά έναν περίπου μήνα παραμονής στην Ελλάδα ο Paul A. Porter στέλνει επιστολή προς τον υφυπουργό Εξωτερικών των ΗΠΑ W.L. Clayton με τις πρώτες εντυπώσεις του, γράφοντας μεταξύ των άλλων:

«Εδώ δεν υπάρχει κράτος σύμφωνα με τα δυτικά πρότυπα. Αντ' αυτού υπάρχει μία χαλαρή ιεραρχία ατομιστών πολιτικών, μερικοί από τους οποίους είναι χειρότεροι από άλλους, τόσο απασχολημένοι με τον προσωπικό τους αγώνα για εξουσία, που δεν έχουν τον χρόνο να

αναπτύξουν οικονομική πολιτική, ακόμη κι αν υποθέσουμε ότι είχαν την ικανότητα [...] Σε ολόκληρη τη χώρα, από τη μία άκρη στην άλλη, κυριαρχεί μία γκρίζα ανυπεράσπιστη, βαθιά έλλειψη πίστης για το μέλλον - μία έλλειψη πίστης που οδηγεί σε πλήρη απραξία στο παρόν. Οι άνθρωποι έχουν παραλύσει από την αβεβαιότητα και τον φόβο, οι επιχειρηματίες δεν επενδύουν, οι καταστηματάρχες δεν αποθηκεύουν προμήθειες. Η δημόσια διοίκηση είναι υπερβολικά εκτεταμένη. Οι χαμηλοί μισθοί προσαυξάνονται βάσει ενός εντελώς συγκεκριμένου συστήματος επιδομάτων, χάρη στα οποία μερικοί δημόσιοι υπάλληλοι κερδίζουν μέχρι και τέσσερις φορές περισσότερα από τον βασικό μισθό τους. Ποτέ άλλοτε δεν έχουμε δει διοικητική δομή που να είναι τόσο απαράδεκτη. Απλούστατα, δεν είναι δυνατόν να βασιστεί κανείς στο ότι η δημόσια διοίκηση θα φέρει εις πέρας ακόμη και τις πιο απλές λειτουργίες μίας κυβέρνησης - την είσπραξη των φόρων, την εφαρμογή οικονομικών κανόνων, την επισκευή δρόμων. Συνεπώς η δραστική μεταρρύθμιση της δημόσιας διοίκησης αποτελεί συνθήκη εκ των ουκ άνευ για την επίτευξη οποιουδήποτε άλλου αποτελέσματος στην Ελλάδα».

Για την εκτελεστική εξουσία: «Η ελληνική κυβέρνηση δεν έχει άλλη πολιτική εκτός από το να εκλιπαρεί για ξένη βοήθεια ώστε να διατηρηθεί στην εξουσία απαριθμώντας θορυβωδώς τις θυσίες της Ελλάδος. Στόχος της είναι να χρησιμοποιήσει την ξένη βοήθεια ως μέσο για τη διαιώνιση των προνομίων μίας μικρής κλίκας που αποτελεί την αόρατη εξουσία στην Ελλάδα». Για τα οικονομικά συμφέροντα: «Τα ναυτιλιακά συμφέροντα βρίσκονται σε ιδιαίτερα σκανδαλώδη θέση. Σήμερα η ελληνική εμπορική ναυτιλία βρίσκεται σε άνηση και οι εφοπλιστές καρπώνονται τα κέρδη. Όμως, η χρεοκοπημένη ελληνική κυβέρνηση δεν απολαμβάνει κανένα όφελος από όλο αυτό τον πλούτο. Οι αποδοχές των ναυτικών εξακολουθούν να εισρέουν στη χώρα, αλλά τα κέρδη των πλοιοκτητών παραμένουν, στην πλειονότητά τους, στο εξωτερικό». Για την ντόπια νομενκλατούρα: «Η ομάδα πίεσης της καλής κοινωνίας -οι κομψοί κοσμοπολίτες που έχουν την έδρα τους στις Κάννες, στο Σεν Μόρις και στην αθηναϊκή πλατεία Κολωνακίου- θα ενεργοποιηθεί. Πολλοί από αυτούς είναι γοπευτικοί άνθρωποι που μιλούν εξαιρετικά αγγλικά και αδημονούν ειλικρινά να παρέχουν κάθε δυνατή βοήθεια στην αμερικανική αποστολή. Εντούτοις θα αποπειραθούν να προσεταιριστούν την αποστολή και να τη μετατρέψουν σε ένα εργαλείο διασφάλισης των προνομίων τους».

Ανδρέας Δρυμιώτης, Καθημερινή, 10-11-12